

РЕЛІГІЙНА СВІДОМІСТЬ В УМОВАХ СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ МОДЕРНІЗАЦІЇ

Сучасна епоха у багатьох філософських та суспільствознавчих працях (П. Козловські, Ю. Хабермас, Ж. Ліотар та ін.) отримала визначення перехідної до постмодерну [1; 4]. Однією з характерних рис суспільної свідомості сучасності є складне та суперечливе поєднання сутнісно протилежних процесів секуляризації та релігійного відродження. Питання динаміки релігійної свідомості у сучасній теорії модернізації аналізується в контексті співвідношення “релігійно-секулярне”.

Прийнявши диференційований підхід до оцінювання характеру секуляризації в межах окремих елементів релігійної сфери (як відокремлення світських сфер від релігійних інституцій і норм), можна вважати, що модернізаційні процеси в структурі релігійної свідомості залежать від кількох чинників, які дозволяють більш повно розкрити це питання. Це, передусім, базові особливості релігії як форми суспільної свідомості, особливості структури і функціонування теоретичного та буденного рівнів релігійної свідомості, на чому ґрунтується відмінність способів їх взаємодії із соціокультурними трансформаціями, а також конфесійні ознаки в догматичних положеннях. При цьому, модерністські тенденції в сучасній релігійній свідомості поєднуються з консервативними та архаїчними. Основним, базовим чинником, який зумовив механізм та загальний характер трансформацій у структурі суспільної свідомості, виступає, на наш погляд, феномен науково-технічної революції та її глобальних наслідків.

Соціокультурні наслідки науково-технічної революції та їх вплив на трансформацію релігійної свідомості отримали різне тлумачення у вітчизняній та зарубіжній літературі. Констатується переорієнтація релігійної свідомості від теоцентричного до антропоцентричного спрямування, своєрідна “внутрішня секуляризація” (В. Ісамбер) релігії внаслідок секуляризаційних процесів у сучасному суспільстві. Це відбувається у формі деритуалізації, демістифікації та десакралізації релігійної свідомості, стихійного формування аморфних і універсалістсько-космополітичних її моделей.

Сучасна ситуація секуляризації, інтернаціоналізації економічної та духовної діяльності послабили теоцентричні форми світобачення. Розглядаючи ситуацію Нового часу, М. Хайдеггер одне з явищ цього періоду характеризує як знебоження. Воно не зводиться до простого вигнання Бога та грубого атеїзму, а являє собою подвійний процес. “З одного боку, картина світу розхристиянізовується, оскільки вводяться нові засади світу в ролі безкінечного, безумовного та абсолютного, з другого боку, відбувається перетлумачення християнства на відповідний світогляд. Тому знебоження є станом принципової невирішеності щодо Бога і богів проте воно не виключає релігійності, а завдяки цьому ставлення до богів уперше тільки й перетворюється на релігійне переживання” [3, с. 42]. Натомість, поширюється певна форма космоцентризму в поєднанні з егоцентричним переживанням людини за власну долю в невідомих цілях цього світу.

Такі процеси здатні в майбутньому істотним чином трансформувати як суспільне становище релігійних інституцій, структуру релігійних общин, так і зміст вірування, релігійної свідомості. Так, на думку К. Ранера, основними рисами

майбутнього християнства мають стати екзистенційність та антропологічна спрямованість до людського суб'єкта, що зумовить практично-службовий характер релігії, її плюралістичність та екуменічність, а сама церква опиниться в становищі діаспори в дезінтегрованому суспільстві [2]. Важливу роль у трансформації релігійної свідомості сучасності відіграють також процеси урбанізації, що сприяють поширенню специфічної урбаністичної культури. Місто трансформувало традиції, віддалило людину від природи, вмістивши її у світ антропогенних предметів, спричинило анонімність та нетривалість контактів, що сприяло трансформації традиційних моральних норм і санкцій та зумовило зменшення ролі традиційної релігії. Саме з формуванням такого “технополісу” із секуляризованою, деміфологізованою і десакралізованою свідомістю пов'язує процеси в релігійній свідомості Г. Кокс. На його думку, цей технополіс не антиклерикальний та неантирелігійний, а віротерпимий та ідейно плюралістичний, прагматичний й атеїстичний: “В епоху секуляризованого міста політика замінює метафізику в ролі мови теології... Світська розмова про Бога – це божественна розмова про світ... Бог хоче, щоб люди цікавилися не ним, а своїми побратимами” [2, с. 23]. Тобто, сучасне індустріалізоване місто формує секулярно-інтернаціоналізований варіант масової свідомості і, відповідно, спосіб життя, морально-психологічну атмосферу та ціннісні орієнтації, автономні від впливу традиційної релігії та церкви, хоча, при цьому сфера релігійної свідомості не залишається поза суспільними процесами. Тому внаслідок дії багатьох чинників внутрішнього та світового масштабу в релігійній сфері об'єктивно складаються передумови для появи релігійних інтерпретацій нових явищ світового соціокультурного процесу.

Серед інших причин модифікації сучасної релігійної свідомості можна назвати зміну традиційних сімейних структур та відносин, де всі важелі регулювання раніше належали релігії і церкві, а також формування раціоналізованої та секуляризованої системи технізованої організації праці. На практиці це сприяло десакралізації процесу праці, координації та автоматизації діяльності людини, створенню мобільної атмосфери життя. На основі цих явищ сформувався новий спосіб життя, заснований на динамічному типі мислення, спрямованому на постійне оновлення соціокультурного та особистого стилю життя. Ґрунтуючись на науковій парадигмі, подібний спосіб суспільного буття породжує і новий, історично-релятивістський спосіб світовідношення як протилежність метафізичному світобаченню, характерному для релігійної та загалом традиційної свідомості.

Список літератури:

1. *Козловски П.* Культура постмодерна / Козловски П. – М. : Республика, 1997. –236 с.
2. *Минкявичюс Я. В.* Научно-техническая революция и кризис религии в капиталистическом обществе // Религия в век научно-технической революции / Я. В. Минкявичюс. – М. : Политиздат, 1979. – С. 5–44.
3. *Хайдеггер М.* Время и бытие. Статьи и выступления / Хайдеггер Мартин; пер. с нем. В. В. Бибихина. – М. : Республика, 1993. – 447 с. – (Мыслители XX века).
4. *Халик Т.* “Витіснений ” Бог. Про духовну ситуацію в посткомуністичному суспільстві / Т. Халик // Людина і світ. – 1999. – № 11-12. – С. 3–8.

